

«ԱՐԱՔԱԿԱՆ ԳԱՐՈՒՆԸ» ՄԱՂՐԻՔԻ ՄԵՎ ԹՈՒՐԻԱՆ

ԱՐՄԵՆ ԺԱՄՅԱՐՅԱՆ

Արաբական հեղափոխական շարժումները սկիզբ առան թունիսում և Ալժիրում, ապա տարածվեցին ամբողջ արաբական աշխարհում՝ հայտնի դառնալով որպես «Արաբական գարուն»¹: Մինչև «Արաբական գարունը» Մաղրիբի արաբական երկրների իսլամամետ ուժերը թուրքիայի «Արդարություն և զարգացում» կուսակցությունը (ԱԶԿ) դիտում էին որպես իշխանության գլուխ գտնվող իսլամամետ կուսակցության օրինակելի նմուշ, իսկ ավելի ստույգ՝ իշխանության գլուխ գտնվող ԱԶԿ-ին հաջողվել էր դիմակայել ռազմական վերնախավի և Յյուսիսատլանտյան դաշինքի ճնշմանը և պահպանել չեզոքությունը Իրաքյան պատերազմում, որոշակի հաջողությունների հասնել ԵՄ-ին թուրքիայի լիիրավ անդամակցության գործում, իրականացնել հասարակության ազատականացման քաղաքական և տնտեսական հաջող բարեփոխումներ: Սովորաբար իշխանության գլուխ գտնվող արաբական իսլամամետ կուսակցությունները այսքան արդյունավետ չէին գործում, և «Թուրքական մոդելը» ավելի ու ավելի էր համակրանք և ընդօրինակելու ցանկություն առաջացնում արաբական երկրների իսլամամետ կուսակցությունների շրջանում²: Մեկ այլ դիտանկյունից ուսումնասիրելով՝ վստահաբար կարելի է պնդել, որ հենց ԱԶԿ-ի հաջող օրինակը նախադրյալներ ստեղծեց, որ դեռևս «Արաբական գարունը» նախորդած ժամանակաշրջանում Մաղրիբի արաբական երկրների ժողովուրդներն իրենց երկրներում որպես առավել կազմակերպված ընդդիմություն հանդես եկող իսլամիստական շարժումները դիտեին ոչ թե երկրի իսլամացման սպառնալիք, այլ քաղաքական ուժ, որն ի վիճակի է ամրապնդելու երկրի կայունությունը, գրանցելու տնտեսական առաջընթաց, ինչպես նաև իրականացնելու հաջողված քաղաքականություն միջազգային ասպարեզում: Ուստի զարմանալի չէ, որ «Արաբական գարունը» Մաղրիբի արաբական երկրներից Մարոկկոյում և Թունիսում իշխանության գլուխ բերեց իսլամամետ և «Թուրքական մոդելը» ընդօրինակող կուսակցությունների:

Թուրքիան իր հերթին ձգտում էր օգտագործել հեղափոխական շար-

¹ Այնուամենայնիվ պետք է նշել, որ թեպետ արաբական հեղափոխական շարժումների սկզբնակետ համարվող երկրները Թունիսն ու Ալժիրն են, սակայն դեռևս 2010 թ. Արևմտյան Սահարայում տեղի ունեցան հուզումներ՝ ընդդեմ Մարոկկոյի վարած քաղաքականության, որոնք շարունակվեցին նաև հաջորդ տարիներին: Այս հուզումները մի շարք գիտնականներ համարում են մեկնարկային արաբական հեղափոխությունների համար: Չճանաչելով Արևմտյան Սահարայի անկախությունը և կողմ լինելով Արևմտյան Սահարայի՝ Մարոկկոյի կազմում մնալուն՝ Թուրքիան դիվանագիտական մակարդակով չդատապարտեց Մարոկկոյի քաղաքականությունը Արևմտյան Սահարայում՝ ի տարբերություն մի շարք այլ երկրների և միջազգային կառույցների:

² Տե՛ս **Filiu J.**, *The Arab Revolution: Ten Lessons from the Democratic Uprising*, New York, Oxford University press, 2011, էջ 96:

ժումները Մադրիբում իր դիրքերը ամրապնդելու համար և հույս ունենալով «Արաբական գարնան» ժամանակ ժողովրդավարության մոդելը ծառայեցնել հեղափոխական ուժերին: Սակայն «Արաբական գարնան» սկզբից արդեն ակնհայտ էր, որ այն թուրքիայի համար ոչ միայն հնարավորություններ է ստեղծում, այլև մարտահրավերներ է առաջ բերում: Նոր ստեղծված այս մարտահրավերները և հնարավորությունները թուրքիային ստիպեցին «Արաբական գարնան» ընթացքում զգալիորեն ակտիվացնել իր քաղաքականությունը Մադրիբում:

Այնուամենայնիվ, Մադրիբում թուրքիան պատրաստ չէր «Արաբական գարունի» նմանվող զարգացումների և սկզբնական շրջանում կանգնեց որոշակի երկրնտրանքների առջև: Գալով իշխանության՝ մինչև «Արաբական գարունը» ընկած ժամանակահատվածում ԱԶԿ-ն փորձում էր երկրի ներսում ստեղծել ժողովրդավարական համակարգ՝ այդ ընթացքում հաստատելով բավականին ամուր հարաբերություններ Մադրիբի միահեծան վարչակարգերի հետ: Սա էլ դարձավ այն գործոնը, որը ստիպեց թուրքիային երկդիմի վերաբերմունք դրսևորել իր համար մեծ կարևորություն ունեցող Մադրիբում սկսվող հեղափոխական շարժումների հանդեպ:

Թունիսում 2010 թ. վերջին սկսած «Հասմիկների հեղափոխությունից»³ ոչ շատ առաջ թունիսի նախագահ Ջին ալ-Աբիդին Բին Ալին իր ընտանիքով թուրքիայում հանգստանալիս ոչ պաշտոնական հանդիպումներ էր ունեցել իշխանության ներկայացուցիչների հետ⁴: «Հասմիկների հեղափոխությունից» առաջ, թունիսի նախագահից բացի, քաղաքական որոշ ազդեցիկ ուժեր ևս սերտ կապերի մեջ էին թուրքիայի բարձրաստիճան ղեկավարների հետ և որպես զարգացման հետագա ուղի նախընտրում էին «թուրքական մոդելը»: Այսպես՝ մինչև «Հասմիկների հեղափոխությունը» թունիսում արգելված էր իսլամիստական «Ալ Նահդա» կուսակցությունը, որի ղեկավար Ռաշիդ Գաննուշին, 20-ամյա արքայից հետո վերադառնալով Լոնդոնից, հայտարարեց, որ նախընտրում է իր կուսակցությունը համենատեղ թուրքիայի «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության, քան ծայրահեղական արաբական իսլամիստական շարժումների հետ: Թունիս վերադառնալուց որոշ ժամանակ անց՝ 2011 թ. մարտի 1-ին, նա ժամանեց թուրքիա՝ մասնակցելու թուրքիայի առաջին իսլամիստ վարչապետ Նեջմեթթին Էրբաքանի թաղմանը: Նա իրավամբ համարվում է քաղաքական իսլամի հիմնադիրը թուրքիայում: Լրագրողների առջև ելույթ ունենալիս Ռաշիդ Գաննուշին հայտարարեց, որ թուրքիան օրինակ է թունիսի դեմոկրատների համար: «Մենք,-ասաց նա,- ուսումնասիրում ենք թուրքիայի փորձը, հատկապես իսլամի, ժողովրդավարության և արդիականացման խաղաղ և ներդաշնակ ինտեգրացումը: Մարդու իրավունքներ, դեմոկրատական ազատություններ և տնտեսական առաջընթաց. սրանք թուրքիայի առավելագույն աջակցությունն են, որը նա կարող է ցուցաբերել արաբական աշխարհին»⁵:

Վերլուծելով «Ալ Նահդա»-ի առաջնորդի գործողությունները՝ կարելի

³ Տե՛ս "Хроника жасминовой революции в Тунисе, начавшей арабский переворот" // http://ria.ru/arab_info/20111217/518455789.html

⁴ Տե՛ս **Волович А. А.** Турция и «арабские революции» 2011 года // <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/26-05-11a.htm>

⁵ Նույն տեղում:

է նկատել, որ նա, «Թուրքական մոդելի» նկատմամբ համակրանք արտահայտելուց բացի, նպատակ էր դրել նաև Թունիսում իր կուսակցությանը վերապահել այնպիսի դեր, ինչպիսին ուներ ԱԶԿ-ն Թուրքիայում: Այլ կերպ ասած՝ Ռաշիդ Գաննուշին նպատակ ուներ ցույց տալու, որ եթե «Ալ Նահդա»-ն իշխանության գլուխ գա, ապա կարող է հասնել այնպիսի քաղաքական և տնտեսական տպավորիչ արդյունքների, ինչպիսին ունեցել է ԱԶԿ-ն Թուրքիայում, բայց միաժամակ մնալով այնպիսի չափավոր իսլամիստական կուսակցություն, ինչպիսին եղել էր մինչև ընտրությունները: ԱԶԿ-ի հետ ընդհանուր եզրեր տեսնելը նպատակ էր հետապնդում «Ալ Նահդա»-ին որոշակի լեգիտիմություն հաղորդելու երկրի ներսում ու միջազգային ասպարեզում: Սա, անկասկած, դրական էր Թուրքիայի համար, քանի որ նախընտրական այսպիսի գործելակերպով հանդես եկող կուսակցությունը իշխանության գլուխ գալուց հետո, բնականաբար, պետք է շարունակեր պահպանել իր այդօրինակ վարվելակերպը, քանի որ ծայրահեղական տրամադրությունների հետևանքով Թուրքիայից ցանկացած խզում կարող էր խախտել նրա հեղինակությունը երկրի ներսում⁶:

«Թուրքական մոդելը» ընդօրինակելու նույն ցանկությունն էր, որ «Հասմիկների հեղափոխությունից» հետո Թունիսի կառավարող շրջանակներին մղեց ընդդիմության հետ համագործակցելու: Թունիսում գիտակցեցին, որ անհրաժեշտ է ճանաչել ընդդիմադիր շարժումները, նրանց թույլ տալ ձևավորել քաղաքական կուսակցություններ և ընդգրկել նրանց դաշինքներում, ինչպես դա սովորաբար արվում է Թուրքիայում: Սրա օրինակներից մեկն է այն, որ Բեն Ալիի հեռանալուց հետո անցումային կառավարությունը ճանաչեց ավելի քան քառասուն նոր կուսակցություն⁷:

«Հասմիկների հեղափոխությունից» քիչ անց Թուրքիան միանշանակ աջակցություն հայտնեց Թունիսում տեղի ունեցող դեմոկրատացման գործընթացներին: Ավելին՝ հետհեղափոխական շրջանում Թուրքիան ոչ միայն պատրաստակամություն հայտնեց խորացնելու Թունիսի հետ իր քաղաքական և տնտեսական համագործակցությունը, այլև ցանկություն հայտնեց մասնակցելու Թունիսի պետական ինստիտուտների կայացման գործընթացին, ինչպես նաև Թունիսում ներդրումներ կատարելու համար խրախուսելու թուրքական ընկերություններին⁸:

Աֆրիկայում Թուրքիայի կարևորագույն գործընկերներից էր Ալժիրը, որտեղ Թուրքիայի քաղաքացիների թիվը զգալի էր: Այս և այլ պատճառներով Թուրքիան չէր կարող անուշադրության մատնել դեռևս 2010 թ. դեկտեմբերից Ալժիրում սկսած հուզումները, որոնք տևեցին մինչև 2012 թ. հունվարը: Պետք է նշել, որ, չնայած իրենց տևական բնույթին, Ալժիրում տեղի ունեցող հուզումները չհանգեցրին իշխանափոխության, և բնականաբար իշխանության գլուխ չանցան իսլամիստները: Փաստորեն, կարելի է ասել, որ Մադրիբի արաբական երկրներից Ալժիրը հեղափոխության ընթացքում ա-

⁶ Տե՛ս **Ülgen S.**, From Inspiration to Aspiration: Turkey in the New Middle East, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 2011, էջ 18:

⁷ Տե՛ս **Ibrahim A.**, The Turkey Model: Does Turkey Offer a Model for Tunisia and Egypt?, ISPU Report 2013, էջ 23:

⁸ Տե՛ս **El-May M.**, The Jasmine Revolution, Turkish Policy Quarterly, Volume 9, Number 4, էջ 61:

ռավել քիչ փոփոխությունների ենթարկված երկրներից էր, որի պատճառով էլ ալժիրյան հուզումների ժամանակ Ալժիր-Թուրքիա հարաբերությունները էական փոփոխություններ չկրեցին: Այնուամենայնիվ, Ալժիրում իսլամամետ ուժերի մասնակցությամբ ընթացած հեղափոխական շարժումները անհետեւյանք չէին կարող մնալ Թուրքիա-Ալժիր հարաբերությունների համար, քանի որ Մադրիբի ցանկացած երկրում իսլամամետ ուժերի ակտիվացումը հանգեցնում է տվյալ երկրում տարածաշրջանային իսլամական ամենահեղինակավոր երկիր Թուրքիայի ազդեցության ուժեղացմանը:

2011 թ. Մավրիտանիայում, ինչպես և մյուս արաբական երկրներում, ուժեղացան հակակառավարական շարժումները, սակայն, ի տարբերություն մյուս երկրների, այստեղ ընդդիմությունը չէր պահանջում նախագահ Մուհամմեդ ուլը Աբդել Ազիզի հրաժարականը, այլ ցանկանում էր բարեփոխումներ իրականացնել: Այստեղ տեղի չունեցան նաև զանգվածային ցույցեր: Իրադրությունը փոխվեց 2012 թ. հունիսի 20-ին, երբ գլխավոր ընդդիմադիր «Ալ Թավասուլ» իսլամիստական կուսակցությունը անցկացրեց առաջին բազմահազարանոց ցույցը և պահանջեց նախագահի հրաժարականը՝ հակառակ դեպքում սպառնալով ժողովրդական ընդվզմամբ⁹: Այս կուսակցության գործունեությունը երկրում օրինական կարգավիճակ էր ստացել դեռևս 2007 թ., որից հետո այն բավականին ակտիվ գործունեություն էր ծավալում երկրի քաղաքական դաշտում: Սերտորեն կապված լինելով «Մուսուլման եղբայրների»՝ Մավրիտանիայում գործող թևի հետ՝ իր գործելակերպով «Թավասուլը» ավելի շատ նմանակում էր Թուրքիայի ԱԶԿ-ին, քան «Մուսուլման եղբայրներին»: Մասնավորապես, չնայած խիստ իսլամամետ դիրքորոշմանը, այս կուսակցությունը բավական հաջողությամբ համագործակցում էր քաղաքական դաշտի մնացած ուժերի, այդ թվում նաև աշխարհիկ կուսակցությունների հետ: 2008 թ. ռազմական հեղաշրջման ժամանակ «Թավասուլը» պահանջեց ոչ թե իսլամիստական տիպի պետության ստեղծում, այլ ընդամենը դեմոկրատական կարգերի հաստատում¹⁰: Թեև «Թավասուլ» կուսակցությունը չկարողացավ նվաճել իշխանությունը, և Մավրիտանիայում հուզումները չավարտվեցին իշխանափոխությամբ, այնուամենայնիվ 2012 թ. իսլամիստական ընդդիմադիր կուսակցության կողմից ղեկավարվող այս ընդվզումները վկայում էին Մավրիտանիայում այդ շրջանում իսլամամետ ուժերի բավական ազդեցիկ դերի մասին: Այս ուժերը, անկասկած, կողմ էին Թուրքիայի հետ հարաբերությունների սերտացմանը, ուստի Մավրիտանիայում ազդեցիկ իսլամիստական կուսակցության գործունեությունը դրականորեն էր ազդում Թուրքիա-Մավրիտանիա հարաբերությունների վրա և ինքնըստինքյան հանգեցնում Մավրիտանիայում Թուրքիայի ազդեցության ուժեղացմանը:

2002 թ. մինչև «Արաբական գարունը» ժամանակահատվածը, ԱԶԿ-ի՝ որպես իշխանության գլուխ գտնվող կուսակցության գործունեությունը դրականորեն ընկալվեց Մարոկկոյի իսլամամետ ուժերի կողմից: Գաղա-

⁹ Տե՛ս «Тысячи мавританцев требуют отставки президента» // <http://umma.org.ua/ru/news/world/2012/06/21/9094>

¹⁰ Տե՛ս **Thurston A.** Mauritania's Islamists, The Tewassoul Party: Years of Underground Organizing Taught Islamists Political Sophistication, Carnegie Middle East Center, March 1, 2012, <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=47312#>

փարական նմանություններ կային հատկապես Թուրքիայի ԱԶԿ-ի և Մարոկկոյի «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության (արաբ.՝ Al Hizb Al Adala wa Al Tanmiya) միջև: Մասնավորապես երկուսն էլ իսլամական արմատներ ունեին և երկրում իսլամական ինքնության ու չափավոր կրոնական ավանդույթների պահպանման կողմնակից էին: Հատկապես կարևոր է այն հանգամանքը, որ երկու կուսակցություններն էլ, իսլամամետ լինելով հանդերձ, հանդես էին գալիս ԵՄ-ին անդամակցելու օգտին¹¹: Ուստի պատահական չէ, որ մինչև «Արաբական գարունը» Մարոկկոյի «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության գլխավոր քարտուղար Սաադ Էդին ալ-Օթմանին «Le Monde»-ին տված հարցազրույցում նշել էր, որ ինքը Թուրքիայի ԱԶԿ-ն դիտում է որպես նմուշ: Այնուամենայնիվ, «Արաբական գարնանից» հետո Թուրքիայում տեղի ունեցող զարգացումները ցույց տվեցին, որ երկու կուսակցությունների միջև առկա են նաև զգալի տարբերություններ, հատկապես հասարակության ազատականացման, արդիականացման և նմանատիպ այլ հարցերում:

2011 թ. նոյեմբերի 25-ին Մարոկկոյում տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրություններում «Արդարություն և զարգացում» կուսակցությունը կարողացավ հաղթանակ տանել: Նրա առաջնորդ Աբդելիլահ Բենկիրանը նշանակվեց վարչապետ¹²: Ուսումնասիրելով Թուրքիայի և Մարոկկոյի հարաբերությունները հեղափոխական շարժումների ընթացքում և դրանից հետո՝ ակնհայտ է դառնում, որ Մարոկկոյում իշխանության գլուխ էր եկել իսլամամետ կուսակցություն, որը որպես զարգացման մոդել նախընտրում էր թուրքականը, անվանակիցն էր Թուրքիայում իշխանության ղեկին գտնվող կուսակցության և կողմ էր Թուրքիայի հետ հարաբերությունների ավելի սերտացմանը:

Անկասկած է, որ «Թուրքական մոդելը» ընդօրինակող իսլամամետ կուսակցության հաջողությունը Մարոկկոյում պետք է ստիպեր Թուրքիային ավելի ակտիվ քաղաքականություն իրականացնել այստեղ, ինչպես նաև պետք է ուժեղացներ Թուրքիայի ազդեցությունը Մարոկկոյում: Այսպես, 2012 թ. հուլիսի 15-ին «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության նիստին մասնակցելու համար Ռաբաթ է ժամանում թուրքական «Սաադեթ» (երջանկություն) կուսակցության առաջնորդ Մուսթաֆա Քամալաքը, որը առաջարկում է ստեղծել իսլամական երկրների ռազմական դաշինք: «Իսլամական երկրներում այսօրվա իրադարձությունները ևս մեկ անգամ ապացուցեցին, թե որքան ճիշտ էր Թուրքիայի նախկին վարչապետ Էրբաքանը, որը կոչ էր անում ստեղծել իսլամական խաղաղապահ ուժեր»¹³: «Մենք ի սրտե ողջունում ենք իսլամական երկրների արթնացումը և աղոթում ենք հաջողության համար: Սակայն արևմտյան երկրները ուժեր են գործադրում, որպեսզի դա իրենց օգտին ծառայի: Մենք պետք է առաջին պլան մղենք ոչ թե մեր խնդիրները, այլ միասնությունը և ամբողջա-

¹¹ Տե՛ս **Ա. Շաքարյան**, Արարատից այն կողմ: Ապակողավորելով Թուրքիան, 2011 թ. էջ 43, "World Almanac of Islamism: 2011", American Foreign Policy Council, Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth 2011, էջ 320:

¹² Տե՛ս "Britannica Book of the Year 2012: Events of 2011", " Encyclopaedia Britannica Incorporation", Chicago, 2012, էջ 437:

¹³ <http://bit.ly/1bX62dW> "30/7/2012 ترکیا: سیاسی مطالب بإنشاء حلف شمال الأطلسي الإسلامي"

կանությունը»¹⁴, - հայտարարել է Քանալաքը: «Սաադեթ» կուսակցության առաջնորդը նաև հանդիպումներ է ունենում Մարոկկոյի վարչապետ Աբդելիլյահ բին Քիրանիի և արտգործնախարար Սաադ էդին ալ-Օթմանիի հետ: Կուսակցության առաջնորդի այսպիսի հայտարարությունները թույլ են տալիս պնդելու, որ Թուրքիան Մարոկկոյի հետ հարաբերությունների սերտացման գործում մեծ չափով հենվում էր նաև իսլամական գործոնի վրա և փորձում էր Մարոկկոյի աչքին իրեն և Ասիայի ու Աֆրիկայի իսլամական երկրները ներկայացնել որպես Արևմուտքին այլընտրանք: Վստահաբար կարելի է ասել, որ ներքին և արտաքին մի շարք խնդիրներ հաղթահարելուց և համենատաքար ամուր դիրքեր գրավելուց հետո Թուրքիան կփորձի Մադրիդի մյուս արաբական երկրներում նույնպես կյանքի կոչել Արևմուտքին այլընտրանք լինելու իր հավակնությունները:

Լիբիայում, ի տարբերություն Մադրիդի արաբական մյուս երկրների, հեղափոխական շարժումը այլ զարգացում ունեցավ՝ վերջիվերջո հանգեցնելով «Լիբիական ճգնաժամի» առաջացման: Այնուամենայնիվ, ճգնաժամի ժամանակ Թուրքիայի գործողությունները բավական դրական ընկալվեցին լիբիական ժողովրդի կողմից, քանի որ Թուրքիա-Լիբիա հարաբերությունները հետանցումային շրջանում ավելի ամրապնդվեցին: Լիբիայում 2012 թ. արված հարցումները նույնպես վկայում են, որ լիբիացիների մեծ մասը (77%) «Արաբական գարնան» ժամանակ Թուրքիայի դերը դրական էր գնահատում¹⁵:

2011 թ. նոյեմբերի 12-ին հայտնի դարձավ, որ Լիբիայի Անցումային ազգային խորհուրդը մի շարք երկրների համար չեղյալ է համարել առանց վիզայի ռեժիմը՝ բացառությամբ Թուրքիայի և Թունիսի քաղաքացիների¹⁶: Սա հաստատում է, որ Լիբիայի նոր իշխանությունները ձգտում էին սերտացնել հարաբերությունները Թուրքիայի հետ: Այդ է վկայում նաև Լիբիայի նորանշանակ վարչապետ Աբդել Ռահիմ ալ-Կիբի՝ նոյեմբերին տված հարցազրույցը, որում նա բարձր էր գնահատում Թուրքիայի դերը Լիբիայում հատկապես հեղափոխությունից հետո ժողովրդավարության անցնելու հարցում: «Լիբիացի ժողովուրդը երբեք չի մոռանա այն, ինչ արել է Թուրքիան Լիբիայի համար»¹⁷, - հայտարարել է վարչապետը: Նա նաև հույս է հայտնել, որ Լիբիայի և Թուրքիայի սերտ կապերը կպահպանվեն երկար տարիներ:

Ուսումնասիրելով «Արաբական գարունը» Մադրիդում և դրա ազդեցությունը Թուրքիա-Մադրիդի արաբական երկրներ հարաբերությունների վրա՝ կարելի է նկատել, որ էական նմանություններ կան «Արաբական գարնան» հետևանքով Մադրիդի տարբեր երկրներում տեղի ունեցող զարգացումների նկատմամբ Թուրքիայի գործողությունների միջև: Մադրիդում տեղի ունեցող երևույթներին Թուրքիայի արձագանքը քիչ թե շատ համակարգված ձևով կարելի է բնութագրել հետևյալ հերթականությամբ.

¹⁴ <http://bit.ly/1bX62dW> "30/7/2012 اسلامی الأطلسي شمال حلف بنشاء حلف شمال الأطلسي الإسلامي" 30/7/2012

¹⁵ Տե՛ս *Akgün M., Gündoğar S. S.*, The Perception of Turkey in the Middle East 2012, TESEV Foreign Policy Programme, İstanbul, 2012, էջ 16:

¹⁶ Տե՛ս՝ 13.11.2011 "إيمان كيموش دخول ليبيا، إيمان كيموش" <http://www.al-fadjr.com/ar/national/197528.html>

¹⁷ "Ливия высоко оценила роль Турции в революции" // <http://antalya.today.ru/news/antalya-1782.html>

- Հեղափոխական շարժումների սկզբնական շրջանում զգուշավորությամբ ողջունում է իշխանափոխության համար փողոց դուրս եկած ուժերի ձգտումները՝ խուսափելով հանդես գալ իշխող ռեժիմի դեմ, որի հետ ինքը դեռևս որոշակի կապեր ունի:

- Իշխանափոխությունից հետո գերադասում է աջակցել իշխանության եկած ուժերին՝ հիմնականում հանդես գալով հունանիտար օգնություն տրամադրողի և միջազգային ասպարեզում շահերը պաշտպանողի դերում:

- Իրադրության կայունացման ժամանակ ողջունում է իշխանության եկած ուժերի երկրում կայունություն հաստատելուն ուղղված քայլերը, ինչպես նաև որոշակի օգնություն է ցուցաբերում տվյալ երկրին սովորաբար անհատույց դրամական օգնության կամ վարկերի տեսքով (Թունիսի դեպքում՝ նաև ներկրման քվոտաները ավելացնելով):

- Իրադրությունը կայունանալուց հետո սկսում է զգույշ քաղաքականություն իրականացնել նոր իշխանությունների հետ՝ փորձելով համագործակցել որոշակի արդիական հարցերում: Միաժամանակ դադարեցնում է իր կապերը հեղափոխության ժամանակ գործող առանցքային ուժերի հետ:

«Արաբական գարունը» ցույց տվեց, որ «մեղմ ուժի» քաղաքականությունը, որը երկար ժամանակ Թուրքիան իրականացնում էր Արաբական Մադրիբում, մեծ չափով տվել է իր արդյունքը: «Արաբական գարունը» նաև բացահայտեց այն հիմնական շարժառիթները, որոնք Մադրիբի քաղաքական ուժերին մղում էին ընդօրինակելու «Թուրքական մոդելը»: Մասնավորապես ակնհայտ դարձավ, որ Մադրիբի երկրները «Թուրքական մոդելը» ընդօրինակելուց շատ ավելին են ստանում, քան դա կարող էր թվալ առաջին հայացքից: Սրանում համոզվելու համար պետք է հաշվի առնել, որ ժողովրդական շարժումները Մադրիբի արաբական երկրներում որպես առանցքային պահանջներ առաջ էին քաշում սոցիալական պայմանների բարելավումը և ժողովրդավարական կարգերի հաստատումը: Ճիշտ է, Թուրքիան ամենազարգացած և ամենաժողովրդավարական երկիրը չէ աշխարհում, և Թուրքիայում դեռևս շատ են մարդու իրավունքների խախտման դեպքերը, կոռուպցիան և արժեքների այլ ոտնահարումներ, ինչպես նաև Թուրքիան դեռևս ամբողջությամբ չի կարողացել ազատվել քաղաքացիական և հասարակական ոլորտի վրա զինվորական խավի ազդեցությունից, սակայն երկիրը կարողացել է հաջողության հասնել արևելյան և արևմտյան արժեքները, այսինքն՝ իսլամական արժեքները ժողովրդավարության հետ համատեղելու հարցում: Հենց սա էր պատճառը, որ «Արաբական գարնան» ժամանակ Մադրիբի քաղաքական ուժերը նախընտրում էին «Թուրքական մոդելը»: Իսկ ինչ վերաբերում է որոշ ուժերի այն կոչերին, որ «Թուրքական մոդելը» ամենալավը չէ, և որ Մադրիբի արաբական երկրներից յուրաքանչյուրը պետք է ունենա սեփական մոդելը, չէին կարող Մադրիբում ստեղծված վիճակի վրա լուրջ ազդեցություն ունենալ հենց թեկուզ այն պատճառով, որ այլընտրանք չէր առաջարկվում:

«Արաբական գարնան» ժամանակ Մադրիբի արաբական երկրներում տեղի ունեցող հեղափոխական շարժումները և այլ զարգացումները հնա-

րավորություն տվեցին Թուրքիային ակտիվացնելու իր քաղաքականությունը Մադրիբում: Այսպիսի ակտիվ քաղաքականությունը բխում էր Թուրքիայի շահերից և նպատակ ուներ պահպանելու և ամրապնդելու այս տարածաշրջանում Թուրքիայի ձեռք բերած առավելությունները: «Արաբական գարնան» ժամանակ Մադրիբում Թուրքիայի գործողությունները համահունչ էին նաև Թուրքիայի ԱԳ նախարար Ահմեդ Դավութօղլուի իրականացրած արտաքին քաղաքականության որոշ սկզբունքներին, այն է՝ ազդեցություն ունենալ հարևան և մերձավոր տարածաշրջանների զարգացումների վրա՝ աշխարհաքաղաքական տարածքում տարածքային ամբողջականությունը պահպանելու համար:

Ոչ պակաս կարևոր է այն հանգամանքը, որ «Արաբական գարնան» ժամանակ Մադրիբում Թուրքիայի ակտիվ քաղաքականությունը տվեց իր արդյունքը: Այն, որ «Արաբական գարունից» հետո Մադրիբում առկա թուրքամետ տրամադրությունները ավելի ուժեղացան, պետք է բացատրել ոչ միայն իսլամամետ և թուրքամետ ուժերի իշխանության գալով, այլև ճգնաժամի ժամանակ լիբիացի ժողովրդին աջակցող դիրքերից Թուրքիայի հանդես գալու հանգամանքով, ինչպես նաև «Արաբական գարնան» հետևանքով անկայուն վիճակում հայտնված երկրներին օգնություն տրամադրելու պատրաստականությամբ և նմանատիպ այլ գործողություններով:

Պետք է հաշվի առնել նաև, որ թեև «Արաբական գարնան» ժամանակ Թուրքիայի ակտիվ քաղաքականությունը մեծապես հիմնավորված էր և արդարացրեց իրեն, այնուամենայնիվ հնարավոր չէ Մադրիբում պահպանել նման քաղաքականություն նաև իրավիճակի կայունացումից հետո, քանի որ դա կհանգեցնի այն բանին, որ որոշակի հարցերում Թուրքիան վերջիվերջո մասամբ կհակադրվի Մադրիբի արաբական այս կամ այն երկրին: Ըստ այդմ Թուրքիային պետք է հավասարակշռված քաղաքականություն որդեգրել Մադրիբում «Արաբական գարնանը» հաջորդած ժամանակաշրջանում, ինչը նրան կդարձնի տարածաշրջանում կայունությանը նպաստող գործոն՝ դրանից բխող տնտեսական և քաղաքական օգուտներով:

Բանալի բառեր – *«Արաբական գարուն», արաբական Մադրիբ, Թուրքիա, իսլամիստական կուսակցություն, հեղափոխություն, քաղաքական, «Թուրքական մոդել», ժողովրդավարություն, ժայռահեղական, չափավոր, ազդեցություն*

АРМЕН ЖАМГАРЯН – *«Арабская весна» в Магрибе и Турция.* – В статье, в частности, рассматривается «турецкая модель» и отношение к ней в странах Магриба. Так, речь идёт о партиях, пришедших к власти в этих странах и перенявших «турецкую модель». Особое внимание уделено политике, которую проводила Турция по отношению к странам Магриба в период «арабской весны», стремясь укрепить и защитить свои позиции в регионе, имеющем для неё огромное значение. Делается вывод, что политика, осуществлявшаяся Турцией в период «арабской весны», по большей мере была успешной.

Ключевые слова: *"арабская весна", Магриб, Турция, исламские партии, революция, турецкая модель, демократия, радикальный, умеренный, влияние*

ARMEN ZHAMHARYAN – "Arab Summer" in Maghreb and Turkey. – The article presents the relationship between Turkey and Arab Maghreb countries in the Arab Spring. Particular emphasis was placed on the Turkish model and the Arab Maghreb countries' positions towards it. There are also introduced parties desire to imitate the Turkish mode which came to power in Maghreb. Also attention was paid to the Turkish policy towards the Maghreb countries during the Arab Spring. That policy aimed to protect and strengthen its position in the region which has a significant importance for Turkey. Submitting these and other developments, the article concludes that during the Arab Spring Turkey's policy was successful to a large extent.

Key words – *Arab Spring, the Arab Maghreb, Turkey, Islamic party, revolution, political, "Turkish model", democracy, extremist, moderate, influence*